

PAPER DETAILS

TITLE: Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis Adli Kitap Üzerine: Bir Yöntem Analizi

AUTHORS: Bekir KUZUDISLI

PAGES: 47-80

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/604435>

Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis Adlı Kitap Üzerine: Bir Yöntem Analizi

Bekir KUZUDİŞLİ, Yrd. Doç. Dr.*

**“On the Book Entitled
Hadīh as a Founder of Politics:
A Method Analysis”**

Abstract: The aim of this article is the evaluation of the method of the book that studies hadiths concerning the Caliphate according to Sunni sources. In this article, first of all, isnād and matn criticism as is used by the author is theoretically investigated. In this article author's methods and his mistakes are, also, evaluated. The book has some deficiencies like his fragmentary approach to the isnād, ignoring a lot of isnāds and problem of using of rīcāl sources. Besides, it seems that matn criticism has also some problems because of ignoring conclusion of isnād criticism, argumentum *e silentio*, and again mistakes of application.

Citation: Bekir Kuzudüşli, “*Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis Adlı Kitap Üzerine: Bir Yöntem Analizi*” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VI/2, 2008, pp. 47-80.

Key Words: Canikli, Politics, Isnād and Matn criticism, Age trick.

A. Giriş

Bilindiği üzere, halîfe ve hilâfete dair sorun ve tartışmalar, Resûlullah'ın vefatından itibaren başlamış ve sonrasında da artarak devam etmiştir. Konuyla ilgili tartışmalar özellikle Ehl-i sünnet ile Şîa arasında süregelen en önemli sorunlardan birisidir. Hilâfetin nassa dayanıp dayanmadığı, Allah ve Resûlü tarafından bir tayin varsa bu kişinin kim olduğu tartışıla gelmiştir. Şîa, Hz. Ali'nin nassa halîfe tayin edildiğini ana fikir olarak kabul ederken, Ehl-i sünnet literatüründe de, ilk halîfenin tayinini nassa tespit edildiğini söyleyen ya da onunla ilişkilendiren rivâyetlere ve yorumlara rastlamak mümkündür. Söz konusu meselenin, tarihten günümüze Şîa ile Ehl-i sünnetin ayrılık gerekçeleri sıralamasında sürekli ilk sırayı meşgul ettiği de dikkate alınırsa mesele- nin sınırlarının genişlik ve karmaşıklığı hemen anlaşılabacaktır. Çünkü her iki tarafta da kendi görüşlerini haklı çıkaracak deliller arayan, Resûlullah'ın hilâfet kastıyla söylememiş olduğu ifadeleri söz konusu bağlama kaydıran yorumlara rastlamak mümkündür. Ayrıca, Ehl-i sünnet ve Şîa'ya mensup bazı câhil gruplar Allah Resûlü adına hadis uydurmaktan çekinmemişlerdir. Öte yandan

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis, kuzudislibekir@yahoo.com

bu konu, on iki halîfe rivâyeti
yorumu birçok ihtilâfa neden o

İlyas Canikli de, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde *Hilâfet Kavramıyla İlgili Hadisler* adlı çalışmada hayli gerilere dayanan bu örneği incelemek suretiyle mühim bir çalışma *Siyasetin Kurucusu Olarak Hz. Muhammed* adlı kitabında lanmıştır.¹ Alt başlık olarak yer alan *Halifeli* ifadesi de konunun Ehl-i İslam'da nasıl incelendiğini ifade etmektedir. Bu çalışmada bölümünde halife ve hilâfet kavramları arasındaki ilişkisi ve bu konuda delil gözetilerek saltanatla yönetim ve iki halife ve hilâfet halifeleri ve halifelere izafe edilerek

Yazar, elde aldığı rivâyetlerin isnad tenkidi, ikincisi ise mevzû yazıda, müellifin ulaştığı sonuçta rivâyetlerin sahîh veya mevzû pratik açıdan yazarın uyguladığı olduğu konusu üzerinde durulmuştur.

B. İsnad Tenkidi

Yazar bir hadisi incelerken ilgili hadislerin isnadlarını incelemek hakkında bilgiler vermekte n kanaatini zikretmektedir. Yazar aşağıda sıralanan hususlar dikk

1. İsnada Parçacı Yaklaşım

Yazarın isnad tenkidinde diğ
sin her bir isnadını birbirinde
râvi kusurlarının sebeplerini d
desteklemediğini göz ardı etm
araştırırken şu isnad ve metne y

(İbn Ebî Şeybe) – Vekî' b. Cer
adam Hz. Ebû Bekir'e 'Halîfet
halîfesi değilim. Resulullâh'ın h

¹ İlyas Canikli, *Siyasetin Kurucusu C*
Medrese Yayınları, 2006, 303 sayfa

² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

Yazara göre Vekî b. Cerrâh, lahn yaptığı, hadislerinde acayiplikler olduğu,³ hadislerin lafızlarını değiştirdiği ve beş yüz hadiste hata yaptığı eleştirileri nedeniyle bu rivâyetin isnadı sahîh değildir.⁴ Dikkat edilirse, Vekî hakkında zikredilen cerh sebepleri genellikle hafıza ile ilgili kusurlardır. Bunların içerisinde “*hadislerin lafızlarını değiştirdiği*” iddiası ilk başta adâlet vasfıyla ilgili gözükse de İbn Hacer’in *Tehzîb*’indeki “(ömrünün) sonunda”⁵ ifadesinden Vekî’in son zamanlarında hafızının zayıfladığı anlaşılmaktadır.

Ancak aynı rivâyet Nâfi‘ Mevlâ İbn Ömer’den, Vekî’in yanı sıra, Mûsâ b. Dâvûd aracılığıyla da zikredilmektedir. Fakat yazarın ifadesiyle “*Ebû Hâtim, Mûsâ b. Dâvûd’un hadislerinde bazı sıkıntılar olduğunu söylemektedir. Onu hadis rivâyetinde güvenilir kabul edenler de mevcuttur. İsnadda zayıf ve cerh edilen bir râvi olduğu için söz konusu rivâyet sened bakımından zayıftır*”.⁶ Ebû Hâtim’in Mûsâ için söylediği “*fî hadîsihi izdırâbün*” ifadesi de yukarıdaki örnek gibi hafıza ile ilgili bir kusurdur.

Aynı rivâyet, Nâfi‘ Mevlâ İbn Ömer’den Muhammed b. Yezîd vasıtasıyla da nakledilmiştir. Ancak yazara göre;

“Muhammed b. Yezîd’i (ö. 188/805) İbn Maîn, Ebû Dâvûd, Nesâî güvenilir kabul etmekte, Ebû Hâtim ise “sahîhü’l-hadis” olarak nitelendirmektedir. Ancak hakkın-da meçhul nitelendirmesi yapılmıştır... İsnadda cerh edilen râvi olması sebebiyle Ahmed b. Hanbel rivâyetinin sıhhati şüpheli duruma gelmektedir”.⁷

Meşhur cerh ve ta’dil âlimleri tarafından sika sayılan bir râvi hakkındaki meçhul iddiasının kendi içerisindeki problemleri ileride benzer örnekler çerçevesinde incelenecektir. Ancak burada önemli olan Vekî ve Mûsâ b. Dâvûd rivâyetini Muhammed b. Yezîd’in desteklemiş olmasıdır. Dolayısıyla burada, sonuç olarak, yazarın her üç rivâyeti de birlikte değerlendirmesi gere-kirdi. Eğer bu noktada zabtında kusuru belirlenen bir râvinin, hangi rivâyetlerde hata ettiği araştırılmıyor, adâlet sıfatındaki gibi bütün rivâyetlerinin cerh edildiği düşünülüyorsa, hafızasında problem olan birden fazla âdil râvinin nasıl aynı metni nakledebildikleri sorusuna cevap aranmalıdır. Ancak, eserde aynı hadisin isnadları sanki birbirinden bağımsızmış gibi incelendiği için, hadisin rivâyet seyrindeki büyük resim gözden kaçırılmış gibidir. Zikredilen örnekte bu durum o derece belirgindir ki, aynı isnadla gelen Vekî ve Mûsâ b. Dâvûd rivâyetinden sonra Hüzeyfetü’l-Yemân’dan nakledilen

farklı bir hadise yer verilmiş, Muhammed b. Yezîd tarikine d

2. Cerhlerin Genelleştirilmesi

İsnad incelemesinde dikkat tün rivâyetlerini değil, sadece ilgilendiren lafızların genel cerh Peygamber’in bir şeyler yazma hadisin Buhârî isnadı, Süfyân’ın tarafından reddedilmiştir.⁹ Ya Süfyân’ın, Süfyân es-Sevrî old Süfyân’ın râvisi olarak gözüken ismi yer almamaktadır. Zaten *yaşındayken gittim*” demiştir.¹⁰ hadisin başka bir tarikinde beli Süfyân b. Uyeyne de “*sikalard* bir râvidir.¹² Eğer burada usul yaptığı rivâyetlerin delil olara Süfyân b. Uyeyne’nin en meşh Süfyân b. Uyeyne ile hocası Sü lafzı ile göstermiştir.¹³

Benzer bir nokta, meşhur r şanmaktadır. Müslim’in *Sahîh* der:

“(Abdullah) İbn Ömer’in baba ise Müslim’de; İshâk b. İbrâh Humeyd, Ma’mer, Zühri ve Sâ

Yazar, hadisin metnini zikre

“Hadisin râvilerinden Muham kabul edilmiş, Buhârî ve Müsl 244/859) ise muhaddis hafız ve Râşid (ö. 153/770)’in rivâyetle

³ Yazarın verdiği dipnotlarda Buhârî’ye nispet edilen “Onun hadislerinde acayiplikler vardır” ifadesi tarafımızdan tespit edilememiştir. Ayrıca meşhûr *Sikât*’ının dışında İbn Hibbân’a nispet edilen *Târihü’s-sikât* adlı eser kitabın biyografisinde verilmemiş için ulaşılamamıştır. (İbn Şâhîn’in *Kitabü Esmâi’s-sikât*’ında da söz konusu bilgi tespit edilememiştir).

⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 28.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 130.

⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 28–29.

⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 30.

⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

⁹ “İsnadda yer alan Süfyân’ın cerh olduğunu söylemek mümkün göz s. 60).

¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 301.

¹¹ Buhârî, “Siyer”, 176.

¹² İbn Hacer, *Takrîb*, s. 371.

¹³ Humeydi, *Müsned*, II, 123.

¹⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

yazarın en azından temel hadis kaynaklarındaki rivâyetleri bir araya toplamış olması beklenirdi. Ayrıca, aşağıda Hz. Âişe'den gelen rivâyetler örneğinde zikredilecek bilgiler bunun tersini göstermektedir.

Bu rivâyetin isnadları temel kaynaklardan araştırıldığında şu verilerle karşılaşılmaktadır. Meselâ yazar, *Muvatta*'da yer alan Mâlik b. Enes - Hişâm b. Urve - Babası - Hz. Âişe isnadını³⁰ çalışmaya dâhil etmemiştir. Her ne kadar, Canikli, başka bir rivâyeti incelerken “Yaşı ilerledikçe hafızası zayıflamış ve hadislerini karıştırmıştır” diyerek Hişâm'ın (ö. 146) rivâyetini kabul etmese de,³¹ aynı bölgenin âlimi olan Mâlik'in, Hişâm'ı daha önceden de tanıması³² bu ihtimali geçersiz bırakmaktadır.

Öte yandan Canikli, Buhârî'nin bir isnadını zikretmiş ve sadece A'meş'i tedlis nedeniyle cerh ettiği halde “*Buhârî isnadında cerh edilen râvilerin olduğu*” hükmünü vermişti.³³ Oysa Hz. Âişe rivâyetleri dikkate alındığında bu rivâyetin Buhârî'de; Abdullah b. Yûsuf - Mâlik - Hişâm...;³⁴ Yahyâ b. Süleyman - İbn Vehb - Yûnus - İbn Şihâb...;³⁵ Bedel b. Muhabber - Şu'be - Sa'd b. İbrâhim - Urve...³⁶ isnadlarıyla da nakledildiği görülmektedir. Yazarın zikretmediği temel kaynaklardaki Hz. Âişe'den gelen diğer isnadların bir kısmı şu şekildedir:

(1) Tirmizî - Mûsâ b. İshâk - Mâlik b. Enes...;³⁷ (2) Dârimî, Sa'îd b. Mansûr - Fûleyh b. Süleymân - Süleymân b. Abdurrahmân - Kâsım b. Muhammed - Hz. Âişe;³⁸ (3) Ahmed b. Hanbel - Abdülâlâ - Ma'mer - Zührî...;³⁹ (4) Ahmed b. Hanbel - Affân - Hammâd b. Seleme - Hişâm b. Urve...;⁴⁰ (5) Ahmed b. Hanbel - Şebâbe - Şu'be - Sa'd b. İbrâhim - Urve...;⁴¹ (6) Ahmed b. Hanbel - Yahyâ - Hişâm - babası...;⁴² (7) Ahmed b. Hanbel - Ya'kûb - babası - babası - Urve...;⁴³ (8) İshâk b. Râhûye - Cerîr - Hişâm - babası...;⁴⁴ (9) İshâk b. Râhûye - Abde - Hişâm...;⁴⁵ (10) İshâk b. Râhûye - İsa b. Yûnus -

³⁰ Muvatta, “Kasrı's-salât”, 24.

³¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 69.

³² Mâlik, Hişâm'ı Irak'taki rivâyetleri nedeniyle eleştirmektedir. (İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 50).

³³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 141.

³⁴ Buhârî, “Ezân”, 46.

³⁵ Buhârî bu isnadın mütabi'ini de zikretmektedir (Buhârî, “Ezân”, 46).

³⁶ Buhârî, “Enbiyâ”, 19.

³⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 16.

³⁸ Dârimî, “Mukaddime”, 14.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 34.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 96.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 159.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 202.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 270.

⁴⁴ İshâk b. Râhûye, *Müsned*, II, 110.

⁴⁵ İshâk b. Râhûye, *Müsned*, II, 111.

A'meş - İbrâhim...;⁴⁶ (11) İshâk b. Zührî...⁴⁷

Netice olarak yazar, söz konusu isnadlarını dikkate almasına rağmen uyandıracak şekilde genellemecektir.

4. Çelişen Cerh ve Ta'diller

Yazarın, bir râviyi değerlendirmesi arasında tenakuza düştüğü ve rivâyetin görülmektedir. Birçok örnekte rivâyetin âlimlerinden sika (ve benzeri) olarak meçhul sayıldığını aradaki çelişki bu nedenle râviyi cerh etmekte görülmektedir. Örneğin, Yezîd hakkında, “*Yezîd hakkında cerh etmekte Ebû Hâtîm ise “sahihü'l-meçhul nitelendirilmesi de yapılmıştır”*” edilen râvi olması sebebiyle Ahrâmî “*cerh edilmiştir*” değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yazarın, bu kadar muhaddisleri cerh nitelemesi yapılabilir sorununun yanı sıra tam da bu sebepten dolayı rivâyetin ilginçtir. Yazarın işaret ettiği kâğıtların med b. Yezîd el-Kilâî el-Vâsîti tarafından karşıma çıkmaktadır: “*Hakkında cerh edilmiştir*” Yazarın zikrettiği diğer kaynaklar da Muhtemelen yazar, *el-Cerh ve't-ta'dil*, Zeyyâd tercümesiyle Muhammed b. Zeyyâd tarafından tirmiş ve asıl râviyi gözden kaçırılmıştır.

Eserin başka bir yerinde Ca'âz b. Şâzân - Abdulazîz b. Ebî Seleme bir hadis nakletmekte ve Abdullah b. al-Mâcişûn ve sonrasında da isnadın “Abdulazîz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn”

⁴⁶ İshâk b. Râhûye, *Müsned*, III, 831.

⁴⁷ İshâk b. Râhûye, *Müsned*, III, 1019.

⁴⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 141.

⁴⁹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, *Tehzîb*, IX, 528.

⁵⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 111.

kabul edilse de meçhul olduğu söylenmektedir”. “Râvilerin durumu göz önüne alındığında hadisin isnadının problemlili olduğu görülmektedir”.⁵¹

Yazarın, söz konusu râviyi cerh ederken kaynak gösterdiği Zehebi'nin *Mizânü'l-itidâl*'inde, Abdülazîz b. Seleme'nin, tâbiinden kabul edilen bir şeyh olduğu ve meçhul değerlendirmesi zikredilmiştir. Ayrıca bu Abdülazîz'in, Abdülazîz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn ile karışmaması için hakkında cerh ifadesi bulunmamasına rağmen “*Abdülazîz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn'a gelince, o sika ve meşhur biridir. Medinelidir*” denmiştir.⁵² Bu açık uyarıya rağmen, yazarın söz konusu iki râviyi karıştırmaması ilginçtir.

İçinde İbn Şevzeb'in bulunduğu bir rivâyet ve söz konusu râvi hakkında Canikli şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “İbn Şevzeb (Abdullah b. Şevzeb) (ö. 144/762) güvenilir bir hadis imamı olarak bilinmektedir. Ancak İbn Hazm onu meçhul kabul etmektedir”.⁵³ İbn Hazm'ın birçok meşhur râviyi meçhul kabul ettiği bilinen bir husustur. Hatta o, Tirmizî'yi de meçhul saymıştır.⁵⁴ Dolayısıyla onun ifadeleri ricâl âlimleri tarafından ihtiyatla karşılanmış ve birçok yerde tenkit edilmiştir.⁵⁵ Bununla birlikte incelenen râvi hakkında İbn Hazm'ın da görüşünü kaydetmekte bir beis yoktur. Fakat müellifin, İbn Şevzeb'in güvenilir bir hadis imamı olarak bilindiğini kaydettiği halde sadece İbn Hazm'ın açıklamasına dayanarak “İsnadda yer alan Abdullah b. Şevzeb'in cerh edilmesi nedeniyle rivâyet isnad bakımından sihatli değildir” değerlendirmesi izaha muhtaçtır.⁵⁶ Yazar başka bir isnad vesilesiyle de İbn Şevzeb hakkında İbn Hazm'a atıfta bulunmaksızın “İsnadda yer alan râvilerden İbn Ebî Şevzeb (Ebû Abdurrahmân) (ö. 156/773) meçhul olarak nitelendirilmektedir”⁵⁷ kaydını düşmektedir. Hâlbuki Canikli'nin kaynak olarak gösterdiği Tehzîb'de, Abdullah b. Şevzeb'e, zaman ve mekân olarak İbn Hazm'dan daha yakın, dokuz âlimin onu ta'dîl ettiği görülmektedir.⁵⁸ Böyle bir durumda söz konusu râvi için İbn Hazm'ın meçhul demesi bir şey ifade etmemektedir.

Yazar, Ahmed b. Hanbel'in şeyhi Abdüssamed b. Abdülvâris (ö. 204/820)

hakkında ise şu değerlendirmeyi yapmaktadır. Ancak İbn Sa'd ve İbn Gerçekten de kaynak olarak verildiği bilgileri verildikten sonra “İbn şeyhtir”. Bununla birlikte, söz dipnotu dikkat çekmektedir. “*Abdussamed b. Abdülvâris meşhur*” Abdüssamed b. Abdülvâris bir farklı olarak “*Ebû Hâtîm dedi*” mektedirler. Bu örnek, râvi hakkında ne kadar dikkat edilmesi gerektiği

Çelişkinin mahiyeti farklıdır. Benzer hatalardan sayılabilir. İsmâîl – Ebû Avâne – Husayn – geçecek şahıslarla ilgili bir haber ve ta'dîl durumlarını belirtirler.

“Husayn b. Abdurrahmân hakikettir. Şa'bi'den hadis almış, onun iki kimse dışında hadis rivâyetiyle rağmen İbn Hibbân tarafından

Yazarın bir yandan Buhârî Meymûn'u, öğrencisi olarak Hüseyin b. Abdurrahmân'ın sağ Hâlid'ten başka da öğrencisi olduğunu doğrusu ise şu şekildedir:

Buhârî'nin râvisi, Husayn b. yazarın bahsettiği şahıs Husayn b. kullandığı kaynak olan İbn Hacer karıştırmaması diye ikincisini de isnaddaki uyumsuzluğa rağmen taçtır. Ayrıca ikincisinden, sadece doğru değildir. Haccâc b. Ertâh Yazar, başka bir hadis vesilesiyle ilgili aynı yanlış değerlendirmeyi

⁵¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 102.

⁵² Zehebi, *Mizânü'l-itidâl*, II, 629. Yazar aynı karışıklığı *el-Cerh ve't-ta'dîl*'de de yapmıştır. Orada da meçhul sayılan şahıs, Abdülazîz b. Ebî Seleme değil, Abdülazîz b. Seleme'dir (V, 383). Abdülazîz b. Ebî Seleme'nin sika bir râvi olduğu üç sayfa sonrasında zikredilmiştir (V, 386).

⁵³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 218.

⁵⁴ İbn Kesîr, *İhtisârü ulûmî'l-hadîs*, 1958/Kahire, s. 214 (Ahmed Muhammed Şakir, *el-Bahisü'l-hadîs* ile birlikte).

⁵⁵ Bkz. İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 1986/Beyrut, I, 432.

⁵⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 218.

⁵⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 262. İsimdeki “Ebî” eki ve vefat tarihindeki farklılık yazardan kaynaklanmaktadır. Canikli'nin kaynak olarak zikrettiği Nu'aym'ın eserinde söz konusu şahıs “İbn Şevzeb” şeklinde kaydedilmiştir (Nu'aym, *Fiten*, I, 36).

⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 255–256.

⁵⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

⁶⁰ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, III, 1036.

⁶¹ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 10. bir sorun olduğunu kesin bir dille

⁶² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 382–383.

⁶⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

Eserin başka bir yerinde ise aynı yanlış Müslim'in *Sahih*'inde geçen bir hadisi incelerken tekrarlanmıştır. Orada şu isnad zikredilir: Kuteybe b. Sa'îd – Cerir – Husayn – Câbir...⁶⁵ Müellif, üzerinde konuştuğu isnada uymasa da Husayn hakkındaki yukarıda zikredilen ifadelerini ana hatlarıyla yinelemiştir.

5. İsnad ve Ricâl Değerlendirmelerinde Yapılan Hata ve Yanlışlar

İsnad ve ricâl ile ilgili olarak yukarıda zikredilenler bir yana İlyas Canikli'nin çalışmasında bazen okuyucuyu hayrete düşüren değerlendirmeler ve yanlışlıklar da yapılmıştır. Örneğin Canikli, eserin bir yerinde Resûlullah'ın rüyasında Ebû Bekir'i sonra da Hz. Ömer'i su çekerken gördüğünü anlatan bir hadis nakletmektedir. Hadisin rivâyetlerini değerlendiren yazar İbn Ebî Şeybe isnadı için şunları söylemektedir:

“Rivâyetin İbn Ebî Şeybe isnadında yer alan Sâlim b. Abdullah (ö. 106/725) genel olarak hadiste sika kabul edilmesine rağmen babasından naklettiği rivâyetlerin ‘munkatı’ olduğu haber verilmektedir.”⁶⁶

Değerlendirme kısmında ise yazar, -söz konusu isnadda yer alan başka bir râviyi cerh etmediğine göre- sadece bu sebeple İbn Ebî Şeybe rivâyetinin sahîh olmadığına karar vermiştir.⁶⁷

“Sâlim b. Abdullah b. Ömer an ebîhi” isnadının munkatı olduğu bilgisi, en sahîh isnadlardan (*esahhü'l-esânîd*) birinin de ‘Zührî an Sâlim an ebîhi’ isnadı olduğunu bilen bir okuyucu için gerçekten şaşırtıcıdır. Yazarın kaynak olarak verdiği *Tehzîb*'e bakıldığında işin doğrusu ortaya çıkmaktadır. Sâlim b. Abdullah biyografisinin sonunda İbn Hacer şöyle demektedir: “Sâlim'in, babasının amcası Zeyd b. Hattâb'tan aldığı rivâyetler kesinlikle munkatı'dır”.⁶⁸ Görüldüğü gibi İbn Hacer, Sâlim'in babasından değil, babasının amcasından naklettiği hadisleri munkatı saymış, söz konusu şahsın ismini de açıkça kaydetmiştir.

Yazar, Resûlullah'ın kendisinden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e uyulmasını tavsiye eden bir hadisin Ahmed b. Hanbel – Süfyân b. Uyeyne kanalıyla gelen isnadını değerlendirirken de şu görüşü dile getirir:

“Ayrıca h. 198 yılında vefat eden Süfyân b. Uyeyne'den h. 241'de vefat eden Ahmed b. Hanbel'in doğrudan hadis rivâyet edip etmeyeceği şüpheli bir durumdur”.⁶⁹

Oysa, Ahmed b. Hanbel'in 164 yılında doğduğu, oğlu Sâlih b. Ahmed b. Hanbel tarafından telif edilen *Sîretü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı eserden,⁷⁰ İlahiyat Fakültelerinde ders kitabı veya yardımcı kitap olarak okutulan Talat

Koçyiğit'in *Hadis Tarihi*'ne⁷¹ husustur. Onun, 183'te vefat ettiği rihleleri ve haccı temel olarak bu bilgilerden habersiz olması tıpkı bu bilgilerden şüphe duyuyorsa, vefat eden birisinin 198'de yılmaz (ilkini faraza on sekiz, yirmi yedi se) yaklaşık altmış sene yaşamış olması da bir rakam değildir. Ayrıca İbn Uyeyne ile arasında ittisale olan yazarın daha önce Ahmed b. Hanbel – Ahmed b. Hanbel – Muhammed b. Hanbel kaydettiği halde, ittisal açısından da şüpheli değildir. Hatta yazar, hicrî 180 yılında vefat eden Ahmed b. Hanbel'in değerlendirmeleri zikrederken şunları söyler:

“Mubarek b. Sa'îd (ö. 180/797) Hıbbân, onun hatalı rivâyetleri hakkında ‘Onu gördüm fakat ondan hadis almadım’ dedi.”

Yazar bu bilgileri de herhangi bir şekilde

Aralarındaki rivâyet ilişkisi hakkında bir şeyler söylemek için bu konuda tereddüt duyan yazarın, bu isnadlarda da göstermesi beklenen örnekler hayli ilgi çekicidir.

Yazar, halîfelerdeki bozulmuş hadîsleri Adürrezzâk'tan geldiği anlaşılan Adürrezzâk'tan geldiği anlaşılan çizime göre hadis, Hz. Peygamber'in Kılâbe'ye ondan da Adürrezzâk'tan geldiği anlaşılan

Şemada görülen isim sıralamaları, çizimlerinde az kullanılmış olabilir. Fakat bu yanlışlıkların, Yazar bu isnadı şu şekilde

“Hadisin râvilerinden Ebû Kâmil (ö. 276/890), hadislerini ezberinde tutmuş ve rivâyet etmiştir. Söz konusu rivâyeti

⁶⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 212.

⁶⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 118.

⁶⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 119.

⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 438.

⁶⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 91.

⁷⁰ Sâlih b. Abdullah b. Ahmed, *Sîretü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (thk. Abdülmunim Ahmed), Dârü's-selef, Riyad, s. 29.

⁷¹ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 239.

⁷² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 1.

⁷³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 118.

⁷⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 119.

⁷⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 91.

⁷⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 91.

⁷⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 91.

Ahmed b. Hanbel ile İbn Uyeyne arasındaki yaklaşık kırk senelik farkı şüpheli bulan yazar, her nedense 276'da vefat eden birisinin, 211'de ölen Adürrezzâk'ın nasıl şeyhi olabileceğini ve *Musannef*'te yer alabileceğini sorgulama ihtiyacı hissetmemiştir. Üstelik yazar, hem Adürrezzâk'ın hem de isnadında yer aldığını iddia ettiği Ebû Kılâbe'nin vefat tarihlerini aynı sayfada zikretmektedir. Kitabın dipnotundan ise aslında bu rivâyetin Adürrezzâk'ın *Musannef*'inde değil, Ma'mer b. Râşid'in *Câmi*'inde yer aldığını öğreniyoruz.⁷⁸ Ma'mer b. Râşid'in eserine bakıldığında ise isnadın "*an Eyyûb an Ebî Kılâbe...*" şeklinde zikredildiği görülmektedir.⁷⁹

Aynı rivâyet İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde de yer almaktadır. Yazar bu isnadı da şu ifadelerle cerh eder:

“Hadisin râvilerinden Ebû Kılâbe (ö. 276/890)’ın rivâyet ettiği hadislerin isnad ve metinlerinde hatalar görülmüştür. Dolayısıyla söz konusu rivâyetin İbn Ebî Şeybe isnadı zayıftır”.⁸⁰

Yazar bir sayfa sonraki genel değerlendirmesinde ise şöyle der:

“Bu rivâyetin İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849).... isnadında yer alan Ebû Kılâbe er-Rakâşî (Abdûlmelik b. Muhammed) (ö. 276/890) Basralı olup anadan doğma gözleri görmemektedir. Bu nedenle hadislerini ezberden naklettiği için isnad ve metinlerinde hatalar görülmüştür”.⁸¹

Burada da yazar her iki şahsı vefat tarihleriyle zikrettiği halde bu Ebû Kılâbe'nin İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde yer almasından şüphelenmemiştir.

Yazar başka bir rivâyet vesilesiyle daha Ebû Kılâbe'den bahseder. İbn Mâce'nin (ö. 275/888) *Sünen*'inde yer alan bu rivâyetin isnadı yazarın zikrettiği şekliyle “*Ebû Esmâ er-Rahâbî, Ebî Kılâbe, Hâlidü'l-Hazzâ, Süfyân es-Sevrî, Adürrezzâk, Ahmed b. Yûsuf ve Muhammed b. Yahyâ ve Sevban*” isimlerinden oluşmaktadır. Burada hadisin sahabî râvisi Sevbân ile İbn Mâce'nin hocaları olan Ahmed b. Yûsuf ve Muhammed b. Yahyâ'nın yan yana yazılması kafa karıştırıcı bir durumdur. Ama bu o kadar da önemli değildir. *Sünen*'de geçtiği şekliyle aslında isnad şu şekildedir: İbn Mâce – Muhammed b. Yahyâ ve Ahmed b. Yûsuf – Adürrezzâk – Süfyân es-Sevrî – Hâlid el-Hazzâ' – Ebî Kılâbe – Ebû Esmâ er-Rehâbî - Sevbân.... Görüldüğü gibi burada Ebû Kılâbe tâbiin tabakasına denk düşmektedir. Ama yazar bu isnadı şu şekilde cerh etmektedir: “*Râvilerden Ebû Kılâbe'nin (ö. 276/890) cerh edilmesi nedeniyle rivâyet isnad bakımından sahîh değildir*”.⁸²

Bu durum sadece Ebû Kılâbe örneğiyle sınırlı değildir. Yazar, Nu‘aym’ın (ö. 228/894) *el-Fiten*’inde yer alan Mehdî ile ilgili bir hadisin isnadının şemasını

⁷⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 255.

⁷⁹ Ma'mer b. Râşid, *Câmî*, XI, 447 (Adürrezzâk'ın *Musannefi* ile birlikte).

⁸⁰ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 256–257.

⁸¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 258.

⁸² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 269.

vermektedir. Şema şu şekilde y
Ebû Zür'a – İbn Lehî'a – Rişdîn

İsnadda zikredilen müellifin ca *Kitabü'l-Fiten*'e bakıldığında sıralanmadığı görülmektedir. “*Haddesenâ Velîd ve Rişdîn*” merfû değildir. Yani Resûlullah râviler hakkında bilgiler vermemiştir.

“Râvilerden Velîd b. Şuca’ı (ö.
 lerinin yazılacağını ancak onl
 Canikli, Ebû Zür’a için de şö
 dönemin önemli hadisçilerinde

Bu örnekte de yazar, vefatı Ebû Zür'a'nın 281 yılında olduğunu belirtmiş, Velid b. Şuç'a'nın nasıl 228'de vefat ettiğini söylemiş ve bu tarihleri karşılaştırmıştır. Benzer şekilde, 1. ciltte de görülen Ebû Zür'a'nın, kitabı yazdığı 228'de vefat etmiş olabileceğini sorgulama ve bu tarihleri karşılaştırmaya yönelik bir girişimdir. Ebû Zür'a'nın ise 281 yılında vefat ettiğini belirtmektedir.

İsnadda zikredilen Velid, Velid b. Eyyub arasında İbn Lehîa'yı, öğrencilerle Zaten Nu'aym da söz konusu eylemleri açıkça zikretmektedir.⁸⁹ Nu'aym b. Zayd, Ebû Zür'a Amr b. Câbir el-Hamadî, Ebû Zübeyr el-Hamadî, Ebû Lehîa'nın şeyhleri arasında sayılır.

Canikli başka bir isnad şemâsı Hz. Peygamber'in hadisini Cübeyr b. Nüfeyr'e naklettiği gibi, Cübeyr de babasına o da Muhammed b. İsmâ'il'e nakletmektedir.⁹¹ Daha sonra yazan İsmâ'il b. İsmâ'il de bu şüdeğerlendirmeyi yapar:

“Ya’kûb b. Cübeyr hakkında ”

⁸³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

⁸⁴ Nu'aym, *Fiten*, I, 104. Yazarın esas 288 yılı verilmektedir. Doğrusu me

85 Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

86 Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 236–237; XI,

⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XXXI, 87, 9.

⁸⁹ Nu'aym, *Fiten*, I, 29, 33, 39, 57 vd.

⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 10.

⁹¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

muhakkiki'nin de belirttiği gibi, Rib'î b. Hirâş'ın mevlâsı Hilâl'dir.¹¹⁹ Aslında bu isnadı tartışmanın çok da gereği yoktur. Zira Canikli'nin kaydettiği isnadın sonunda Huzeife, "Nebi'ye her şeyi sorardım, hatta taşlara dokunmayı bile..." hadisini zikretmekte, yazarın kastettiği Allah Resûlünden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e uyulmasını isteyen rivâyet ise "Vekî – Süfyân – Abdülmelik b. Umeyr – Rib'î'nin Mevlâsı – Rib'î – Hüzeyfe... tarikiyle bir sonrasında yer almaktadır.¹²⁰ Yani yazar peş peşe gelen iki hadisi karıştırmıştır.

Halifelerin Hz. Peygamber tarafından işaret edildiğine dair zikredilen bir hadisin isnadı şu şekilde kaydedilmiştir: (Bezzâr), Amr b. Ali [ve], Ukbe b. Mukarram, Ebû Âsım, Amr b. Muhammed, Sâlim ve babası...". Yazar daha sonra isnaddaki râviler hakkında şunları söylemektedir:

"Amr b. Ali (ö. 249/863) hadiste hafız olup rical ve illele ilgili geniş bilgiye sahiptir ...; Ukbe b. Müslim ise hadiste güvenilir kabul edilmektedir.... Diğer bir râvi Amr b. Muhammed (ö. 232/847) güvenilir kabul edilmesine rağmen bazı rivâyetlerinde hata yaptığı kabul edilmektedir. Söz konusu rivâyet isnad bakımından problemlidir".¹²¹

Yukarıda adı geçen Ukbe b. Müslim'in, Ukbe b. Mukerram olması gerektiği açıktır. Burada asıl dikkati çeken, isnadda Sâlim'in öğrencisi olarak gözüken Amr b. Muhammed'in nasıl hicrî 232'de vefat etmiş olabileceğidir. Bilindiği gibi Sâlim tâbiîn tabakasına mensuptur ve hicrî 106 yılında vefat etmiştir. Zikrettiği vefat tarihine bakılırsa yazarın kastettiği Amr, Amr b. Muhammed b. Bükeyr'dir (ö. 232). O, Hüseyim, Vekî, İbn Uyeyne ve Adürrezzâk ve diğer râvilerden hadis almış, Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd gibi muhaddislere de rivâyette bulunmuştur.¹²² Ancak Bezzâr'ın isnadındaki doğru isim, Amr b. Muhammed değil, Ömer b. Muhammed'dir. O, Bezzâr'ın da zikrettiği gibi, hafız düzeyinde bir muhaddis değildir.¹²³ Ömer b. Hattâb ailesine mensup olan Ömer b. Muhammed, babasının amcası Sâlim'den hadis almış kendisinden de, isnadda zikredildiği gibi, Ebû Âsım rivâyette bulunmuştur. O, hicrî ikinci asrın ortalarında vefat etmiştir.¹²⁴

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den nakledilen bir diğer isnad, Hz. Peygamber – Hz. Âişe – İbn Ebî Müleyke – Abdülazîz b. Rüfey' – Muhammed b. Ebân – Tayâlisî'den oluşmaktadır. Yazar bu isnadı şu ifadelerle değerlendirir:

"...Diğer bir râvi Abdülazîz b. Rüfey' (ö. 103/720)' tabiinin sika râvilerindendir. Muhammed b. Ebân (ö. 204/820)'nin ise sika bir râvi olduğu, hadislerinin itibar

için yazılabileceği söylenmektedir.

Burada da Abdülazîz ile diğer râviler arasındaki fark, Muhammed b. Ebân'ın rivâyetleri dikkat çekmektedir. İşin doğası gereği.

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, Abdülazîz b. Ebân'ın lında vefat etmiştir. Yazarın kaydettiği isnadın b. Ebân hakkında şu bilgileri vermektedir: "Uyeyne ve Vekî'den hadis naklettiler. Bulundular. O, 245'de vefat etti. Hâtim de "sadûk" değerlendirildi. Vefat eden birisinin Tayâlisî'nin rivâyetleriyle yazar burada da Muhammed b. Ebân'ın rivâyetleri ile Muhammed b. Ebân, zayıf bir râvi (ö. 175).¹²⁸ Nitekim İbn Sa'd, aynı isnadın Affân b. Müslim) isnadıyla naklettiğini olduğunu açıkça belirtmiştir.¹²⁹ isnadda yer alan râvilerin kimliği hadisin bütün isnadlarının toplamıdır.

Başka bir vesileyle zikredilen b. İbrâhim, Cüreyrî... isnadını

"İsmail b. İbrâhim (ö. 236/851) rivâyetinde hadislerinde hata gördü."

İsnadın doğrusu, Müslim İbrâhim... olması gerekmektedir. Müslim'in hocası olan İsmâil b. İsmâil doğrusu, Müslim'in şeyhinin şeyhi İsmâil b. İbrâhim'dir (ö. 193).¹³⁰

Benzer şekilde yazarın, bir yandan hini zikretmesi öte yandan onu değerlendirmesi k

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 575 (Muhakkik Hamza Ahmed ez-Zeyn'in notu –Ahmed Muhammed Şâkir tahkikinin devamı–).

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 385.

¹²¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 98

¹²² İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 97 (Yazar, yanlışlıkla VII. cilt demiştir).

¹²³ Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 224. Canikli de, Bezzâr'ın söz konusu ifadelerine dikkat çekmiştir. Orada da Ömer yerine Amr denmiştir (s. 98 dipnot).

¹²⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 495–496.

¹²⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 98

¹²⁶ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 102. (Yazarın bahsedilmemesi). Bu Muhammed b. Ebân'ın rivâyetleri dikkat çekmektedir. Hâtim'in *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i ile de

¹²⁷ İbn Ebi Hâtim *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 102.

¹²⁸ Hakkında bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 97.

¹²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 102.

¹³⁰ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 98

¹³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 276.

¹³² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 98

Öte yandan yazarın bazı yerlerde tercüme hatası yaptığı da gözlenmektedir. Örneğin yazar, Muhammed b. Cübeyr isimli râviyi değerlendirirken şu ifadele-re yer verir:

“Ancak onun Ömer b. Hattâb’dan işittiği rivâyetler sıhhatli sayılmamıştır. Darekutni onun hadislerini mürsel olarak rivâyet etmiştir”.¹³³ Bu ifadeler aslında şu şekildedir: “Onun Ömer’den hadis işittiği doğru değildir. Dârekutnî, onun Os-man’dan aldığı hadislerin mürsel olduğunu açıkça söylemiştir”.¹³⁴

6. İsnad ve Râvi Değerlendirmelerinde Çelişkiler

İsnad ve râvi değerlendirmeleri dikkate alındığında zaman zaman kitabın kendi içerisinde çelişkilere düştüğü görülmektedir. Örneğin yazar, Buhârî’nin Muhammed b. Beşşâr – Gunder (Muhammed b. Ca’fer) – Şu’be – Sa’d – İbrâhim b. Sa’d – ebîhi isnadını naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar:

“Bu rivâyetin, isnadda yer alan Muhammed b. Beşşâr (ö. 252)’in cerh edilmesi nedeniyle zayıf olduğu söylenebilir”.¹³⁵ Başka bir vesileyle ise Muhammed b. Beşşâr (Bündâr) hakkında şu değerlendirme yapılmıştır: “Bündâr, hadis otoritelerince güvenilir kabul edilip kendisinden hadis alınmıştır. Hadisteki bu yerine rağmen her kitaptan hadis rivâyet ettiği söylenmiş ve Fellâs tarafından da yalancı olarak nitelendirilmiştir”.¹³⁶ Eserin başka bir yerinde ise yazar, Muhammed b. Beşşâr – Muhammed b. Ca’fer – Şu’be – ... isnadıyla gelen bir rivâyetten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Rivâyetin Buhârî isnadının sağlam olduğunu söylemek mümkündür”.¹³⁷

Bu örnek sadece Muhammed b. Beşşâr ile sınırlı değildir. Meselâ Canikli, sağlam olduğunu söylediği söz konusu isnadın râvilerinden olan Şu’be için kitabın başka bir yerinde farklı bir değerlendirmede bulunmaktadır. Yazar, orada önce Şu’be’yi ta’dil eden rivâyetlere yer vermiş daha sonra da sözlerini şöyle sürdürmüştür: “*Şu’be hakkında söylenen olumlu şeylere rağmen, Hasen b. Muhammed b. Sabbâh’ın Ahmed b. Hanbel’den nakille ‘Şu’be şahıs isimlerini karıştırdı’ değerlendirilmesi ona yapılan cerhlerdendir. Şu’be’nin cerh edilmiş olması nedeniyle söz konusu rivâyet isnad bakımından sıhhatli değildir*”.¹³⁸

Benzer bir çelişki, Zâide b. Kudâme isminde de yaşanmaktadır. Yazar, Hz. Ebû Bekir’in halife seçimindeki bir tartışmayı anlatan bir rivâyetin isnadında ... Hüseyin b. Ali el-Cu’fî – Zâide b. Kudâme – Âsım – Zirr – Abdullah b. Mes’ûd isnadını zikretmiş sonra da râvilerle ilgili değerlendirme yaparken, Zâide ile ilgili şunları söylemiştir:

“Zâide b. Kudâme (ö. 161/179) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/215) tarafından cerh görülmektedir. Ancak râvî olarak pek doğru bir yaklaşım de-

Daha sonra yazar zikredilen rivâyetin dile getirmektedir.

Yazarın burada söylediği Zâide b. Kudâme’in cerh bii ki doğru bir yaklaşımdır. Ancak bu cerhler düşünülüğünde yazarın te-ahhüd konusu kişinin bütün rivâyetleri doğru olduğuna dikkat etmeden ge-çerli olduğunu söylemesi Ahmed b. Hanbel’in naklettiği Abdülmelik b. Umeyr’in yanı sıra cerhini göstermektedir.¹⁴⁰ Hâlbuki bu cerhin doğruluğuna göre söz konusu değer-lendirme farklı olurdu. Yine yazar başka bir vesileyle Zâide için şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Zâide b. Kudâme (ö. 161/779), hadis rivâyetinde de Zâide’nin hocası Ebû

C. Metin Tenkidi

Yazarın, konuları incelerken metin tenkidini de ihmal etmediği görülmektedir. Çalışmada isnadın sıhhatini kontrol ettikten sonra da değerlendirilmiştir. Metin tenkidinde, edilmiş, farklılıklara işaret edilmiş, nasıl anlaşıldığı ortaya konulmuş, rivâyetin doğruluğu, delâleti ve rivâyet-tarih ilişkisi, rivâyetin aldığı farklı unsurların da bulunması, boyunca iki hususa özellikle dikkat edilmiştir: rivâyetin ber’in vefatından sonraki tartışmalar, zikredilen bilgilerin, ilgili dönemin şartları. Burada, yazarın ileri sürdüğü fikirlerin, sı amaçlanmadığı için, sadece sınırlı ve deliller değerlendirilecektir.

1. İsnad ve Metin Tenkidinin

Yazarın çalışma boyunca isnad ve metin tenkidini ayrı ayrı uyguladığı dik-

¹³³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 109.

¹³⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 91.

¹³⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 54.

¹³⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 55, 211–212.

¹³⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 240.

¹³⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 30.

¹³⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 109.

¹⁴⁰ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 109.

¹⁴¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 109.

incelerken, önce isnad tenkidi yapan yazar, daha sonra isnad tenkidi sonucu sahîh olduğu görülen rivâyetleri metin tenkidine tâbi tutmak yerine konuyla ilgili bütün hadisleri göz önüne alarak metinleri değerlendirme yoluna gitmiştir. Nitekim yazar, bir yerde, incelediği bir hadis ile ilgili isnad tenkidi yapmasını şu cümlelerle açıklamıştır:

“Hadisi rivâyet eden kimselerin araştırılması mutlak anlamda ilgili rivâyetin sıhhatini ölçmek için değil, o rivâyetin râvileri hakkında bir fikir edinmek içindir.”¹⁴²

Metin tenkidi ile ilgili olarak henüz yerleşmiş bir kural bulunmadığı için yazarın metodunun mutlak anlamda doğru veya yanlış olduğunu söyleme imkânı doğrusu yoktur. Bununla birlikte söz konusu metodun teorik olarak bir mahzuru şöyle belirlenebilir: Zaten zayıf sayılan, bu nedenle de, muhtemelen, hatalı bir metne sahip olan bir hadisin öne çıkarılması ve konuyla ilgili isnad bakımından sahîh hadislerin de genel değerlendirmeye dâhil edilmesi.

Hiz. Peygamber ile bir kadın arasında geçen konuşmanın incelendiği başlık bu konuya bir örnek teşkil edebilir. Buhârî ve Müslim dâhil, temel hadis kaynaklarında anlatılan olay özetle şöyledir: Resûlullah’ın yanına bir kadın gelir. Allah Resûlü ona tekrar gelmesini emreder. Kadının “*Ya seni bulamazsam*” sorusuna Hiz. Peygamber, o zaman Ebû Bekir’e gitmesini söyler.¹⁴³ Bu hadisi yorumlayan bazı âlimler olayı Ebû Bekir’in hilâfetine delil gösterirken diğerleri ise bunu hilâfet konusuyla ilgili görmezler. Yani hadisin delâleti şârihler tarafından tartışılmıştır. Konuyla ilgili başka bir rivâyetin ise, Bezzâr tarafından nakledildiği anlaşılmaktadır. Orada şöyle denir:

“...(kadın) Eğer Ebû Bekir’i bulamazsam? dedim; O da ‘Ömer’e git’ dedi. ‘Ömer’i de bulamazsam?’ ‘Osman’a’ dedi. ‘Eğer Osman’ı da bulamazsam’ sorusu üzerine Hiz. Peygamber sustu. Ben de sorumu iki üç defa tekrar ettim...”¹⁴⁴

Bu rivâyeti değerlendiren Heysemî, “*Orada Vakidî ve tanımadığım bir râvî var*” diyerek isnadın zayıf olduğuna işaret etmiştir.¹⁴⁵

Yazar, zikredilen hadislerle hilâfetin kastedildiği görüşünü, olayın tek bir kadına söylenmesi ve Benî Sa’îde’de hilâfet tartışmalarının yapılmış olması nedeniyle reddettikten sonra yukarıdaki hadisler hakkında şu değerlendirmeyi yaparak konuyu bitirmiştir:

“Bu ve buna benzer rivâyetlerin daha sonraki dönemlerde Şîa-Emevî siyasi mücadelesi neticesinde ortaya çıkma olasılığı daha fazladır. Bu rivâyetler subût bakımından problemlili olduğu gibi delalet bakımından problemi de vardır. Ümmetin büyük çoğunluğu tarafından Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman ve Hiz. Ali dörtlüsünün yönetiminde bulunduğu dönem, ‘Râşid Halifeler’ dönemi kabul edilirken, bu tür yaklaşımların Şîa’ya bir cevap olma ihtimalini daha da güçlendirmektedir.[...] Şâyet

Hiz. Peygamber halifelerin sıralamasının dışında bırakması

Yapılan bu genel değerlendirme isnadı da zayıf olmasına karşın oturtulduğu görülmektedir. Bu isnad tenkidinin sonucuna göre oluşabilirdi.

2. E Silentio Delili (Sessizlik Delili)

Hilâfetle ilgili rivâyetler yor birisi de Hiz. Ebû Bekir’in hilâfeti. Yazar, hilâfetin çerçevesine dâhil ederken söz konusu tartışma tartışmalarda geçmediğini ileri kabul etmiştir. Teorik olarak tartışmalarda söylenmediğini delilidir (sessizlik delili)¹⁴⁷ ve konusundaki hadisler için de ge

E Silentio deliline yöneltilen hadisin gerçekten geçip geçmediği iki halife çıkarsa ne yapılacağı k

“Hiz. Ebû Bekir’in halife seçilme bu seçimde öldürme ve yahut ‘iki halifeden birini öldürün...’ en sahih kabul ettiğimiz hadis l si gerektiği Hiz. Peygamber kan

Gerçekten de Ensâr ve Mu öldürün’ hadisinin söylenmesi farklı şahıslara bey’at etmemiş olma ihtimali gündeme gelmiş başlık altında İbn Hazm’ın gö seçimde iki halifeden ziyade ha göre daha tutarlı görünmektedir iki halifenin olması teklifi, riv hilâfet davası gütmek söz ko

¹⁴² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 155.

¹⁴³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 108.

¹⁴⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 109.

¹⁴⁵ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, Dârü’l-fıkr, 1412, V, 324.

¹⁴⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁴⁷ Söz konusu delil ve rivâyet ilimler Kadhaba ‘Alayya and Argumentur 47–71.

¹⁴⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁴⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

hadislerden de anlaşılmaktadır.¹⁵⁰

Sessizlik delili, araştırmacının bazı bilgilere ulaşamamış olması ihtimali nedeniyle de eleştirilmektedir. Zira bilindiği üzere, bir şeyin varlığından değil de yokluğundan delil çıkarabilmek ilgili alanın tamamıyla eksiksiz olarak taranması gerektirmektedir. İlk halife seçiminde Resûlullah'ın hastalığı sırasında Ebû Bekir'in namaz kıldırmasının rolü bu duruma bir örnek teşkil eder. Söz konusu rivâyetlerle ilgili olarak yazar şu görüşleri ileri sürmektedir:

“İlk halife seçiminde Muhâcirun tarafından Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'in hastalığı sırasında insanlara namaz kıldırıldığı, dolayısıyla onun hilâfete geçmesi gerektiği ile ilgili hiçbir fikir ileri sürülmezken; daha sonra namaz hadisinin Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine nassa dayandığı iddiasına delil gösterilmesini siyasi bir yaklaşımın ürünü olarak düşünmek mümkündür.”¹⁵¹

Cümlelerin birinci kısmından, hilâfet seçiminde Ebû Bekir'in Resûlullah'ın yerine namaz kıldırmasını muhâcirlerin delil olarak kullanmadığı anlaşılmaktadır. Ancak rivâyetlerde bundan farklı bir durum söz konusudur. Nitekim başka bir tartışma zemininde söylese de şu alıntı ve yorum yazara aittir:

“Hz. Ömer'in Sakife toplantısında Ensâr'a ‘Hz. Peygamber Ebû Bekir'i dininiz için (namaz) seçtiyse, biz niçin dünyamız için (halifelik) seçmeyelim?’ şeklindeki hitabı, Hz. Peygamber'in daha önceden Hz. Ebû Bekir'i tayin etmediğini göstermektedir.”¹⁵²

Görüldüğü gibi yazar, Hz. Peygamber'in halife tayin etmediğini izah ederken ilgili rivâyete yer vermiş ve bunu kendi görüşüne de dayanak yapmıştır. Bu rivâyet çerçevesinde Hz. Ömer'in, Ebû Bekir'in Resûlullah'ın sağlığında imamlık yapmasını hilâfet seçiminde gündeme getirdiği görülmektedir. Yazar başka bir vesileyle şu iktibası yapmaktadır:

“Hz. Peygamber hastalandığı zaman Ensâr, ‘Bir yönetici sizden bir yönetici de bizden’ dedi. O esnada Hz. Ömer geldi ve şöyle dedi: ‘Hanginiz kendinizi Hz. Ebû Bekir'in önünde görmek ister? Onlar da Hz. Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız’ dediler.”¹⁵³

Yazar bu rivâyeti kabul etmekte ve daha sonra da hadisi halifenin nassa olmadığı, seçimde tartışmaların yaşandığı yönünde delil olarak kullanmaktadır. Bu rivâyetin ilk anda Hz. Ebû Bekir'in, Resûlullah'ın hastalığında namaz

kıldırması bağlamındaki ilişkisi mede rivâyetin söz konusu kısmıdır.

“Resûlullah vefat edince En’âr olsun’. Ömer geldi ve ‘Ey Ensâr! Ebû Bekir'e insanlara namaz kıldırın’ dediler. Ömer ‘Peki hanginiz sorunca Ensâr, ‘Ebû Bekir'in namaz kıldırın’ dedi. Ömer'in, Ebû Bekir'in namaz kıldırması” ifadesi “Resûlullah vefat edince” ifadesi şeklinde hatalı tercüme edilmiş metindeki mahzurlar burada da görülmektedir.

Hz. Ebû Bekir'in Resûlullah'ın Resûlullah'ın kendisinden sonra olmak bize göre de doğru değil. Bu yakını olduğunu hatırlatmak ve amacıyla, ashabın Resûlullah'ın kıldırmasını gündeme getirmesini genel değerlendirmesinde söylemek bir yere sahip olan Hz. Ebû Bekir'in büyük kesiminin onun imametini imkân dâhilindedir”¹⁵⁵ sözleriyle Ömer'in sözleri de, toplum içerisinde naları olmakla birlikte muhâcirlerin

3. Metnin Söylemediğini Eleştirme

Bazı örneklerde yazarın, zira olmamasına rağmen, sonuçta eleştiride bulunduğu, genellenen incelerken izlenen yol, bu duruma

Yazar, Hz. Ebû Bekir'e nası tane örnek vermektedir. Birinci sırasında Ebû Bekir'e ‘Ey Allah’ı ikincisi “Buhârî’de ... Kays b. M

¹⁵⁰ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 190. Krş. Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, Kahire, 1397, s. 11.

¹⁵¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 142.

¹⁵² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 66. Yazarın kaynak olarak verdiği iki eserden biri olan İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ındaki ilgili sayfada Hz. Ömer'den ve Sakife toplantısından bahsedilmektedir. Oradaki rivâyet şu şekildedir: “Hz. Ali şöyle dedi: ‘Resûlullah vefat edince durumumuza baktık. Gördük ki, Resûlullah Ebû Bekir'i namazda öne geçirdi. Biz de Resûlullah'ın dinimiz için seçtiğini dünyamız için seçtik. Ebû Bekir'i öne geçirdik’. İbn Kuteybe ise, Sakife'deki tartışmalar sırasında Ebû Bekir'in namaz kıldırmasını öne çıkarmaktadır. Metinde geçen ifade için ayrıca bkz. İmâm Şâfi, *Müsned bi-tertibi's-Sindî*, s. 362.

¹⁵³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 70.

¹⁵⁴ Yazar, bu rivâyeti Beyhakî'nin *Sün* önce bu hadisi nakleden bazı kaynak Şeybe, *Musânef*, II, 118; Ahmed b. 185; Fesevi, *Târih*, I, 92; İbn Ebî Â kübrâ, I, 279; Hâkim, *Müstedrek*, I,

¹⁵⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁵⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

alan bir rivâyette Hz. Ebû Bekir için ‘Halîfetü Nebiyyih’ tabiri kullanılmıştır”.¹⁵⁷ Üçüncüsü Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’inde geçen bir rivâyette “Ebû Berze, Hz. Ebû Bekir’e Ey Resûlullah’ın halîfesi diye seslendi”.¹⁵⁸ Dördüncüsü ise Dârekutnî’nin naklettiği bir rivâyete göre Abdurrahmân b. Sehl’in Hz. Ebû Bekir’e “Ey Allah’ın Resûlü’nün halîfesi” diye hitap ettiği zikredilmektedir.¹⁵⁹ Yazar rivâyetlerle ilgili isnad değerlendirmelerini zikrettikten sonra şöyle der:

“Görüldüğü gibi bu ve benzer rivâyetlerde ilk dönemlerde Hz. Ebû Bekir’e ‘Allah’ın Resûlü’nün halîfesi’ şeklinde hitap edildiği hususu yer almaktadır. Ancak bu rivâyetler arasında çelişkiler mevcut olup, bazı rivâyetlerin de subut problemi vardır”.¹⁶⁰

Doğrusu, farklı olayları anlattığı açık olan söz konusu dört örnekte, “halîfetü Resulillah” ya da “halîfetü nebiyyih” denmiş olmasının nasıl çelişki olabileceği açık değildir. Bu ifadeler olsa olsa Hz. Ebû Bekir’in birden fazla sıfatla anıldığını gösterir. Bunda da bir çelişki gözükmemektedir. Yazar daha sonra “halîfetullah” kavramını inceler ve Hz. Peygamber’e nispet edilen rivâyetlerden örnekler verir. Yazarın genel değerlendirmesi şu şekildedir.

“... Hz. Ebû Bekir’le kullanılmaya başlanan halife kavramının Hz. Peygamber tarafından nassla belirlenen bir yönünün olmadığını söylemekte herhangi bir sakınca yoktur. Rivâyetlerde yer aldığı şekliyle özellikle halifelerin, halife, halîfetü Resulillah ve halîfetullah şeklinde isimlendirilme meselesinin Hz. Peygamber’e isnad edilmesi rivâyetlerin subutu ve delaleti açısından söz konusu değildir.”¹⁶¹

Bu değerlendirmeler “Halîfetü Resulillah” kavramı çerçevesinde düşünülürse, her şeyden önce, yazarın zikrettiği hadisler çerçevesinde söz konusu adlandırmanın Hz. Peygamber’e atfı probleminin varlığı doğru değildir. Zira yukarıda zikredilen örneklerde sondan başa gidersek, Dârekutnî rivâyetinde Abdurrahmân b. Sehl’in Ebû Bekir’e hitabı söz konusudur ve olay Hz. Peygamber’le ilişkilendirilmemiştir. Ebû Berze rivâyetinde de olay Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti sırasında geçmektedir ve Hz. Peygamber’e atfı söz konusu değildir. Buhârî’de geçen rivâyette de “halîfetü nebiyyih” ifadesini Ebû Bekir kendisi için kullanmış ve ifadeyi Allah Resûlü’ne nispet etmemiştir. Yukarıda zikredilen birinci rivâyette ise Hz. Peygamber’e bir atfı gözükmektedir. Çünkü orada şöyle denmiştir:

“Bir grup insan Hz. Peygamber’in hastalığı sırasında Ebû Bekir’e ‘Ey Allah Resûlü’nün halîfesi’ diye seslendi.

Bu söz, Hz. Peygamber’in onaylanmış olma ihtimali nedeniyle merfû olarak

kabul edilebilir. Ancak, “Hz. F. kendi hatasıdır. Kaynak olarak

“(Hz. Ebû Bekir) hastalandığını ‘Ey Resûlullah’ın halîfesi, bir de

Görüldüğü üzere burada da ber’e atfı söz konusu değildir. nitelemenin Hz. Peygamber’e olmayan (veya olmaması gereke

Benzer bir uygulama Hz. A rivâyette de gerçekleşmiştir. Hz.

“Sizlere Hz. Peygamber’den so vereyim mi? Ebû Bekir dedi. Ömer, dedi. Sonra da bunlar Ali sustu dedi. (Orada bulunar zannettik”.¹⁶³

Yazar bu metni problemli ktedir:

“Hz. Ebû Bekir’le başlayan üst ger ifadeyle halifelerin yönetim

Aslında bu sıralama yön man’dan hiç bahsedilmemiştir. duğunu söyleyen yazar neticeyi

“Bu nedenle bu sıralamanın görünmektedir”.¹⁶⁵

Görüldüğü üzere, aslında kendi görüşü olan bir rivâyet sa daha sonra da bu durum eleştir

Halifelerin sayısının beş ol Yazar şöyle der:

“...Abbadü’s-simak, Süfyân es-sının beş olduğu bildirilmekt Ömer, Osman, Ali ve Öme halifelerin sayısının beş olacağı değerlendirmeyi yapar: “İslam 5 rakamını, rivâyetlerde yer alı doğru olmadığı düşüncesindey

¹⁵⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 23.

¹⁵⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 24.

¹⁵⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 24. Aslında yazar, daha önce de aynı rivâyeti Adürrezzâk’ın *Musannef*’inden naklen vermektedir (Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 21).

¹⁶⁰ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 25.

¹⁶¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 278.

¹⁶² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 93. I

¹⁶³ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁶⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁶⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁶⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

Ancak bu rivâyelerde Hz. Peygamber'e bir atıf söz konusu değildir. Her şeyden önce ilk rivâyette Süfyân es-Sevrî râvi değildir.¹⁶⁷ O, herhangi bir kimseye nispet etmeksizin kendi görüşü olarak halîfelerin sayısının beş olduğunu söylemiş ve yukarıdaki isimleri sıralamıştır. Hallâl rivâyetinde ise râvilerden birisi bu görüşe, Ömer b. Abdülâzîz'in sahabe seviyesine yaklaşamayacağı gerekçesiyle itiraz etmiştir. Yani yazarın iddia ettiğinin aksine, rivâyetlerde Hz. Peygamber'e atıf söz konusu değildir. Dolayısıyla Resûlüllah'ın bir işareti sayıp saymama gibi bir konu bağlamında bunun tartışılması da doğru gözükmemektedir.

Mahiyet olarak yukarıdaki örneklerden biraz farklı da olsa, yazara göre metnin uydurma sayılmasını gerektiren bir illetin konuyla ilgili bütün rivâyetlere teşmil edilmesi de burada incelenebilir. İki halîfeye bey’at edildiğın de sonradan hilâfet iddia edenin öldürölmesini isteyen rivâyetin metin değerdendirilmesi yapılırken sorun olarak görölün bir illet genelleştirilmiştir. Yazar’a göre Ebû Yûsuf’un naklettiğı metnin Hz. Peygamber’in ifadesi olarak aktarılan kısmı şu şekildedir: “*Kim ki bir imama bey’at edip, kalbini de ona bağlamışsa gücü yettiğı kadar ona itaat etsin. Şayet diğerd bir kimse imam olarak gelir ve daha önceki imamla çekişmeye girerse sonradan gelen kimsenin boynunu vurunuz.*” Yazar bu hadisin Ebû Dâvûd tarafından da nakledildiğini fakat orada “*Boynunu vurun*” ifadesinden sonra bazı ilavelerin olduğunu belirtir. Bu ilave şu şekildedir: “*Sen bunu Resûlullah’tan işittin mi dedim. O da iki kulağımla ve kalbimle işittim dedi. Ben de Amcanın oğlu Muâviye bize bu şekilde yapmamızı emrediyor*” dedim. ‘Ona Allah’a itaat ettiğı sürece itaat et. Allah’a isyan ettiğinde karşı çık’ dedi.¹⁶⁸ Yazar, daha sonra kendi değerdendirmelerini şöyle kaydeder:

“Rivâyette geçen iki kulâğımla ve kalbimle işittim” ifadesi hadise daha sonradan takviye yapıldığı (idrac) şüphesini uyandırmaktadır. Bu te’kid ifadesi, rivâyetin uydurma olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.”¹⁶⁹

Söz konusu tekit ifadesinin uydurmaya delâlet edip etmeyeceği tartışması bir yana, yazarın iddiası doğru sayılsa bile, bu durum olsa olsa idrac olarak kabul edilen Abdullah b. Amr ile râvinin konuşması kısmının reddedilmesi sonucunu doğurur. Yazarın bu şekilde bütün rivâyeti uydurma sayması doğru gözükmemektedir. Yazar “*rivâyet*” ifadesini mutlak kullanmış olması hasebiyle söz konusu yargıyı Ebû Yûsuf tarikine de teşmil etmiş gibidir. Sonuç değerlendirmesinde ise yazar “*İki halîfeye beyat edildiği zaman diğerini öldürünüz*” şeklindeki muhtasar rivâyetlerin kaynaklarını da zikrederek subût açısından sorunlu olduğunu belirtmekte,¹⁷⁰ Ebû Yûsuf rivâyeti ile ilgili herhangi bir

¹⁶⁷ Ebû Dâvûd, “Sünne”, 8.

¹⁶⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 190.

¹⁶⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 190.

¹⁷⁰ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 202

yorum yapmamaktadır.¹⁷¹

4. Metin Değerlendirilmesinde

Son olarak kitapta görülen r rına işaret etmek faydalı olacak hadisini incelerken önce isna cümleleri kurmuştur:

“Bu rivâyetin isnadında yer alan kaynaklar, metinde anlatılan olay tarihine göre, halîfe seçiminde Benî Sa‘îde de dahil olan kabilelerinden olması için bu ve bu şekilde yorumlanabilir.”

Cümle çok net olarak anlaşılabilir. Rın kendi adaylarını halife yapmaz, sizden bir halife de bizden sözlemez. Yazar aynı hadis için şöyle demiştir:

“Hz. Ebû Bekir’in halîfe seçil-
muhtemel olup, onun hilâfetin
niteliği taşımaktadır.”¹⁷³

Yazar eserinin bir yerinde
kurmaktadır:

“Hz. Peygamber’in vefatından çıkmasına şaşırmmamak gerekir. İlgili ile ilgili açık bir hüküm olmaması Peygamber’den sonra ashab tarafından **İslam’ın ilk yıllarında Hz. Peygamber’in** ayrışmalar ortaya çıkmasına **Özellikle Ensâr ve Muhâcîr arasında** susta delil aramaya götürmüş, Peygamber’e isnad olarak kabul

Şayet “İmâmlar Kureyştendir” olarak kabul edilmiştir” sözleri kastı yoksa (ki kitabın geneline yazar bu ifadeleriyle “İmamlar vefatından sonra İslam’ın ilk tartışmalar sırasında delil olan “İmamlar Kureyştendir” hadisidir. Sa’id Hatiboğlu’nun yazısı aksi

¹⁷¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

172 Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

173 Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Atatürk'ten...*” teklifinin tercüme edilmediği

¹⁷⁴ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

rin kitabın ana fikrine uymadığı da belirtilmelidir.

“Nübüvvet Hilâfetinden Sonra Zorba Krallık” başlığında yazar konuyla ilgili hadisleri değerlendirirken ana hatlarıyla şu görüşlere yer vermektedir:

“Rivâyetler yolu ile ilk önce Muâviye’nin Hz. Peygamber’in vahiy katipliği yaptığı ve çok güvenilir bir kimse olduğu dile getirilmiştir. Ebû Hureyre’den gelen rivâyet şu şekildedir: ‘Cebrail bana geldi ve ey Muhammed Allah vahyini bana ve sana emanet etti. Sen de Muâviye’ye emanet et’ dedi”.¹⁷⁵

Muâviye için başka bir rivâyette “Allah katında güvenilir kimseler üçtür. Ben, Cebrail ve Muâviye” denmiştir.¹⁷⁶ Yazar sonra şu rivâyetleri kaydeder:

Hz. Peygamber “Muâviye’yi çağırın, işinizde ondan destek alın, ona fikir sorun; çünkü o işinde sağlam ve güvenilir bir şahıstır” buyurdu. “Cebrail, üzerinde ‘La ilahe illallah, Muâviye sevgisi kullarıma farzdır’ yazılı bir sayfa getirdi.

Canikli bu tür rivâyetlerle halk kitlelerinin muhalefeti kırılmaya çalışıldığı görüşünü belirttikten sonra şu satırları kaleme almıştır.

“Ayrıca bu türlü rivâyetlerle ulemanın halkı rahatlatma yoluna gittikleri ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.”¹⁷⁷

Öncelikle belirtmek gerekir ki, yukarıda nakledilen hadisler mevzu rivâyetlerdir. Nitekim yazarın kaynak olarak verdiği Zehebî de, bu tür hadisleri naklettikten sonra “Bu hadislerin mevzu olduğu açıktır” demektedir.¹⁷⁸ İşin doğrusu, bu tür mevzû hadislerle **ulemânın** halkı rahatlatma yoluna gittiği yargısı, en azından hicrî ilk asırdaki âlimlerin tamamını töhmet altında bırakmaktadır. Öte yandan, âlimlerin gerçekten de bu rivâyetleri kullandıkları bilgisi doğru kabul edilirse, bunun doğal sonucu olarak onların hicrî ikinci ve üçüncü asırdaki temel kitaplarda yaygın olarak yer alması beklenirdi. Hâlbuki yukarıdaki rivâyetler kendilerine, daha çok, zayıf râvileri veya mevzû hadisleri toplayan eserlerde yer bulabilmiş ya da onlar mevzû rivâyetlerin çokça bulunduğu kitaplarda nakledilmiştir. Söz konusu rivâyetleri uyduranların Muâviye lehinde propaganda yaptığına bir şüphe yoktur. Ama bu eyleme âlimlerin katıldığı hususu eleştiriye açıktır.

Öte yandan yazarın sahâbiler arasındaki üstünlük sıralamasını ve bunun hilâfet tartışmalarına etkisi konularını incelerken İbn Hacer’e atfettiği, “Hz. Ali ile ilgili rivâyetlerin Kufe’de, Hz. Ebû Bekir ile ilgili rivâyetlerin de Medîne’de

ortaya çıktığına dair bilgiler var
şekilde çıkarılmış ifadelerdir.
kapatın sadece Ebû Bekir’in kap
kalsın şeklindeki hadislerde H
ederken onun bu konuda hat
hadisin cemedilebileceğini kayo

“Bezzâr, Müsned’inde bu dur
Küfelilerin bir kısım rivâyetler
Medinelilerin rivâyetleriyle var
Sa’id el-Hudrî’nin rivâyet ettiği
mümkündür.”¹⁸⁰

İbn Hacer daha sonra da Ro
ancak kendisinin ve onun geçel
evinin mescide açılan kapısında

Yazar on iki halife rivây
halifelerin sayısı hakkında şu
nispeten uzunca iki iktibas zik
halife rivâyetiyle ilgili bu yorum

Doğrusu bunlar İbn Hacer’
belirttiği gibi, İbnü’l-Cevzî’ni
alıntının sonunda İbnü’l-Cevz
Hacer’e atfettiği ikinci iktibas is
ve onun Mehdi hakkında telif
Hacer bu görüşe de itiraz etmek

Canikli, daha sonra Kastall
makta ve “Kastallânî’nin... gö
mesinde bulunmaktadır.¹⁸⁶ Bu
yorumu değildir. Sadece İbn Ha
özetlemiştir. Nitekim Kastallâ
Bârî’den özetlenerek alınmıştır”

¹⁷⁵ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 179.

¹⁷⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 179.

¹⁷⁷ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 181.

¹⁷⁸ Zehebî, *Siyer*, III, 131. Metinde zikredilenler arasında Zehebî, “Muâviye’yi çağırın işinizde ondan destek alın...” rivâyetini farklı bir grupta zikreder. Bu hadis için İbnü’l-Cevzî, bütün tarikleri sahîh değildir derken (İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 19), Heysemî de isnadda yer alan râvilerin sika olmasına rağmen hadisin münker olduğunu belirtmektedir (Heysemî, *Mecmaü’z-zevâid*, IX, 356).

¹⁷⁹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Feth*, VII, 15.

¹⁸¹ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁸² Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁸³ İbn Hacer, *Feth*, XIII, 212–213.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *Feth*, XIII, 213.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *Feth*, XIII, 214.

¹⁸⁶ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak*

¹⁸⁷ Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî*, X, 273.

D. Sonuç

Geçmişte ve günümüzde, hakkında farklı değerlendirme ve eleştiriler bulunsa da isnad değerlendirmesi tarih boyunca özellikle hadis âlimlerinin çeşitli açılardan inceleyip geliştirmeye çalıştığı, mesailerini harcadığı bir sistemdir. İsnad araştırmasını rivâyetler arasındaki ilişkiyi göz ardı ederek, aynı hadisin her bir isnadını birbirinden bağımsız olarak incelemek, aslında, isnad tetkikini bir sistem olarak değil, sadece söz konusu isnad ve râvileri hakkında bilgi vermek olarak algılandığına işaret eder. Durum böyle olunca, hilâfet problemi gibi hemen her alanında birçok târîki bulunan hadisleri isnad açısından incelemenin herhangi bir anlamı da kalmamış gibidir. Ayrıca kitap boyunca yazarın yaptığı cerh ve ta'dîl değerlendirmeleri dikkate alındığında, pratik açıdan da, aslında, isnadın işlevsiz hale getirildiği, hatta sanki onun, yazarı ulaşmak istediği amaca götüren bir araç haline getirildiği sezilmektedir. Şöyle ki; hangi konu ele alınırsa alınsın, Hişâm b. Urve, A'meş, Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc, Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh, Ebû Dâvûd et-Tayâlisi gibi râviler, haklarında yapılan şartlı cerhlere bakılarak, sanki bunlar mutlak cerh ifadeleriymiş gibi hareket edilip söz konusu isnadlar zayıf sayıldığına elde mevcut güvenilir bilgi kalmamaktadır. Netice itibarıyla, ta'dîl lafızlarına da yer verilmesine rağmen yazarın bir râvi hakkında ricâl kaynaklarındaki cerh ifadelerini genelleştirerek kullanması, doğal olarak, hilâfet ile ilgili hadislerin isnad tetkiki neticesinde de sahîh olmadığı sonucuna ulaştıracaktır. Öte yandan yazarın, incelediği bir hadisin bütün isnadlarından değil de sınırlı sayıdaki rivâyetlerinden hareket etmesine rağmen söz konusu hadisin isnad açısından sahîh olmadığı genel yargısına ulaşması da ayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Bu noktada okuyucu ister istemez, sanki yazar, hilâfetle ilgili hadisler hakkında önceden hükmünü vermiş de görüşünü destekleyecek deliller arıyor izlenimine kapılmaktadır. Yukarıda birçok örneği sunulduğu üzere, yazarın ricâl kaynaklarını kullanmada, isnaddaki isimleri karıştırmada, meşhur/meçhul râvilerde sürekli hatalar yapıp, birkaç istisna hariç, söz konusu hatalarda ibrenin daima cerh tarafında olması, hatta ricâl kaynaklarının açık uyarılarına rağmen, genel olarak, isnaddaki sika râvi yerine aynı isimdeki zayıflarının tercih edilmesi acaba basit bir tesadüf sayılabilir mi? Yoksa onlar, yazarın konuya yaklaşım biçiminin kaçınılmaz bir sonucudur. Metin tenkidinde de özellikle aslında olmayan şeylerin varmış gibi gösterilip sonrasında eleştirilmesi aynı yaklaşım biçiminin bir sonucu görülemez mi?

Öte yandan, yazarın "h. 198 yılında vefat eden Süfyân b. Uyeyne'den h. 241'de vefat eden Ahmed b. Hanbel'in doğrudan hadis rivâyet edip etmeyeceği şüpheli bir durumdur"¹⁸⁸ ifadesi incelenen rivâyeti cerh etme adına, bilerek

veya bilmeyerek, G. H. A. Juynboll hilesi kavramından istimdat eden yazar tarafından benimsenmiş. Fakat burada esas problem suçlu hayatı oldukça meşhur olan Ahmed b. Süfyân b. Uyeyne arasındaki rivâyetlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu kadar uzunlukta mıdır? Bu arada, Juynboll'un seferi hakkında ileri sürdüğü yaş hilâfeti indirimi olduğu da belirtilmelidir.

Son olarak şu husus belirtilmelidir. Bu çalışmada, Juynboll'un rivâyetleri düşünülürken yazarın almış olması makul görünmektedir. İncelenmeden hilâfetle ilgili orijinal Dolayısı ile bu konuda daha bir

"Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis"

Özet: Bu makalenin amacı, hilâfetle ilgili yöntem açısından değerlendirilmeyi yöntem açısından değerlendirilmeyi yöntem açısından değerlendirilmeyi şekliyle isnad ve metin tenkidi teorileri uygulamaları sergilediği tutum ve yazarın isnada parçacı yaklaşımı, konuyla ilgili rivâyetleri kullanma sorunu gibi temel isnad verilerinin dikkate alınmaması runlu gözükmektedir.

Atfı: Bekir Kuzudişli, "Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis", *Hadis Tetkikleri Dergisi* (HTD), 1993, s. 220.

Anahtar Kelimeler: Canikli, Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis

¹⁸⁸ Canikli, *Siyasetin Kurucusu Olarak Hadis*, s. 91.

¹⁸⁹ Juynboll, "Nâfi, the Mevla of Ibn 'Arabi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* (HTD), 1993, s. 220.